

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 107 1986

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth

Lund: Louise Vinge, Ulla-Britta Lagerroth

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark, Vivi Edström

Umeå: Sverker R. Ek

Uppsala: Thure Stenström, Lars Furuland, Bengt Landgren

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* bör vara maskinskrivna med dubbla radavstånd och eventuella noter skall vara samlade i slutet av uppsatsen. Titlar och citat bör var väl kontrollerade. Observera att korrekturändringar inte kan göras mot manuskriptet.

ISBN 91-22-00884-5 (häftad)

ISBN 91-22-00886-1 (bunden)

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell Tryckeri, Uppsala 1987

terade i avhandlingen. Min uppfattning är också att barn-
domsupplevelsernas betydelse är större och mer avgörande än Nettervik lyckas visa, och jag delar hennes uppfattning att »de onda minnena» spelar en gåtfull och central roll i romanen. Det är inte enbart så som sägs på s. 74 f. i avhandlingen att dessa kopplas till »olustkänslor i barn-
domshemmet» och »en generell känsla av vantrivsel» samt till skuld-känslor för att Forsberg övergivit barn-
domslandskapet. Snarare utsäger »de onda minnena» att han vantrivdes starkt som barn, emedan han aldrig fick den kärlek, värme och trygghet han behövde och som han i stället sökte och fann i den episod som återges redan på s. 11 i romanen, då föräldrarna fann den lille Hadar tryggt sovande i värmen hos en kalv i spiltan. Värme och trygghet letade han efter hela sitt liv, bl. a. hos de många kvinnor han sökte sig till, och min tes är att det kanske var värme och trygghet han sökte och fann just i dödsögonblicket i källaren. På s. 130–134 presenterar Nettervik på ett utmärkt sätt källarens symboliska betydelse och kopplingar till en vedbod i barndomshemmet och menar att döden »slutgiltigt befriat Hadar från de plågsamma onda minnena, med sin död har han sonat sina förbrytelser och blivit kvitt sin skuldbörda.» Ännu i döden har han i sin hand det tidtagarur som Nettervik klagör är en modern dödsymbol (s. 148) men också förknippas med »hotfullhet» (s. 150). Jag menar att talet om hotfullhet snarare borde utbytas mot »trygghet». I romanen får vi veta att Hadar som död ligger »intill väggen mot pannrummet» och att han haft med sig det tickande tidtagaruret. Enligt min läsart försvinner de onda minnena just emedan Hadar Forsberg äntligen, vid pannrummets varma vägg och med trygghetens tidtagarur i sin hand, kan få somna in, utan huvudvärk, utan »onda minnen», just emedan han tror sig ha återfunnit en plats som påminner om värmen och tryggheten hos kalven i barndomens spiltan, den kalv vars hjärta tickade lika tryggt som det tidtagarur han nu kramar. Med denna avvikande tolkning vill jag också illustrera riktigheten i två av Netterviks huvudteser i avhandlingen: om »textens mångfald» och om »symbolernas mångtydighet».

Avslutningsvis vill jag framhålla att vi i det sista kapitlet i avhandlingen, med rubriken »Representativiteten», får många intressanta synpunkter och spännande infallsvinklar även i Evanders övriga prosaverk – hela tiden med Uppkomlingarna som referensroman. Här som tidigare framhåller Nettervik också starkt enheten och konsekvensen i Evanders författarskap, samtidigt som hon pekar på variationerna, de ständigt nya varianter han finner för sin presentation av återkommande existentiella frågor. Anders Bergsten däremot tyckte sig i en artikel i Studiekamraten 4/5: 1976 urskilja tre skilda perioder i Evanders författarskap och summerade dem så här: »Från absurdism via pseudodokumentarism till realism: så kan Per Gunnar Evanders väg skisseras i summarisk form.» Enligt ett liknande synsätt delade Karin Petherick upp sin bok om Evander i tre avdelningar: Chapter 2: Beginnings, Chapter 3: Consolidation (med början i Uppkomlingarna), och Chapter 4: Popular Success (börjar med Det sista äventyret). Detta kommenteras inte av Ingrid Nettervik i hennes avhandling. I stället hävdar hon att romanen Uppkomlingarna är representativ för allt som Evander skrivit och att hans författarskap »framstår som en värld för sig» genom »den fiktion av ett eget universum som han bygger upp». Jag är efter studiet av denna avhandling benägen att

hålla med Ingrid Nettervik. På djupet hänger allt samman i Evanders värld, det är som i den Ekelöfdikt som avslutningsvis citeras i avhandlingen: »alla trollskogens träd är ett enda».

Ingrid Nettervik har med sin avhandling om Per Gunnar Evander lagt en välskrivna, fängslande och solid grund för kommande och spännande fortsatta studier i ett redan omfattande författarskap.

Gunnar Eidevall

Anders Olsson: *Ekelöfs nej*. Bonniers, Sthlm 1983.

»Denna bok vill vara prismatisk, den söker helheten genom en följd av perspektivväxlingar», förklarar Anders Olsson inledningsvis i sin djupsyftande doktorsavhandling *Ekelöfs nej*. Han fullföljer denna avsikt ur olika tematiska och språktekniska infallsvinklar men vidgar också den ekelöfska atmosfären genom att föra in bilder, handskrivna kommentarer och teckningar av författaren på boksidornas fria utrymmen. Då hans egna noter innehåller en stor del av det väsentliga materialet, är det behagligt att strax ha dem för ögat i marginalerna.

Den grafiska utformningen har med konstnären Jan Häfströms bistånd gjort boken till ett sällsynt vackert och stimulerande exemplar i avhandlingsfloran. Som forskningsbidrag är den allt som allt av ovanlig kvalitet och skriven med fin lyhördhet för poetiska nyanser.

Det stora porträttet av Ekelöf på försättsbladet härstammar från hans sista dagar i livet och ger ett pålagt och strängt, demoniskt intryck. Valet har givetvis skett för att stödja avhandlingens titel, *Ekelöfs nej*, den luciferiska sidan av hans jag, men denna är inte allena rådande, och nej et leder associationerna mot »en radikal nihilism», som Olsson talar om i en föregående studie, »Mälden mellan stenarna», i boken med samma titel (1981, s. 18). Avhandlingstextens oklanderliga uttryck för tesen, Ekelöfs »via negativa», förefaller mig vida bättre än titeln överensstämma med hans egentliga uppfattning. Det finns skäl att återkomma till detta.

I det inledande kapitlet preciserar Olsson sin ställning till föregångarna. Texten har inte ägnats tillräcklig uppmärksamhet och man har inte undersökt om motivet har någon »signifikans» för diktens uppbyggnad». (s. 14). Som enda undantag nämns Bengt Landgrens *Den poetiska världen*. 1982. Olsson har därför själv valt termen »tema», som definieras i enlighet med J.P. Richards uppfattning i *L'Univers imaginaire de Mallarmé*, 1961, d.v.s. som »konkret organisationsprincip» för texten.

Metodiskt följer emellertid Olsson inte Richard helt och hållet utan ansluter sig till J. Derridas kritik. Han anser sålunda, att i en ren tematisk analys (alltså av ledmotivet i vanlig mening?) finns »en tendens att bortse från texternas konkreta gestalt i sökandet efter den tematiska 'infrastruktur' som ligger under hela författarskapet».

För att undvika de problem som han menar uppstår vid konfrontationen med författarskapets utveckling och den läsning en sådan metod kan medföra, vill han varva den tematiska analysen med undersökningar av Ekelöfs teknik och sätta in »en tidsaxel». Jag kan dock inte finna, att han tillämpar ett ordinärt kronologiskt tillvägagångssätt ens

inom de olika kapitlen, där diktanalyserna ofta går baklänges eller i zig zag i tiden.

Infrastruktur eller ej, den dubbla målsättningen en prismatisk bedömning och Ekelöfs »via negativa» som röd tråd, förefaller mig helt motiverad, särskilt som Ekelöf mer än en gång uttalat om sin mystik: »Ständigt samma ämne har jag genom åren tagit upp på nytt.» (*En självbiografi*, s. 177.)

Olsson uppger, att det är tre »språkliga» hållningar han vill behandla: den drömmande, den abstrakte och den groteske Ekelöf. Då dessa kriterier även innehållsmässigt och mänskligt har sin utgångspunkt före debuten har ett sammanfattande biografiskt kapitel visat sig nödvändigt, men i övrigt anläggs framgångsrikt en psykologisk-intertextuell tolkningsmetod. Denna ger honom i flera tillfällen möjlighet att visa, hur Ekelöf förvandlar en bakomliggande text eller föreställning till sitt eget uttryck genom expansion, parodi, travesti etc.

Som de flesta kapitlens temata ger vid handen följer de en grundsyn som vuxit fram genom tidigare forskning. Det är inte originalitet i de stora synpunkterna som är Olssons styrka men hans personligt inträngande förmåga att behandla de enskilda diktelementen. Ifråga om drömmen, askesen, blindheten, mystiken, rör sig Olsson på väl upptrampade stigar, men han nalkas dessa problem från ett enhetligt djuperspektiv och med vaken blick för det ekelöfska språkets egenheter.

Bokens biografiska inledning kallas »I marginalen» och har som motto en liten poetisk självpresentation, skriven på franska av 21-åringen i Menton 1928–29, redan en färdig modernistisk dikt, där han markerar sin outsiderroll och gränsspekulation. De av Olsson återgivna fakta överensstämmer till stor del med Landgrens och Eknerns uppgifter. Författaren vill i detta kapitel belysa »det sociala främlingskap» som också är Ekelöfs. Det psykologiska och sociala läget i barndomen täcks verkligen av orden: »Gunnar Ekelöf ställer sig utanför, men innan dess *ställs han utanför*.» Olsson ser här två mönster: Hamletidentifikationen och parthenogenesen. Den förra har han läst sig till i »Ett fotografi», Ekelöfs biografiska skiss om fadern, död i paralyse, när sonen var åtta år. »Han spökar inte längre. Men han spökar än.» (*En självbiografi*, s. 65.) Aggressionerna mot styvfadern som drivit honom ur hemmet fortlevde.

Ifråga om hat-kärleksreaktionen mot modern har Ekelöf också själv lett forskningen till föreställningen om jungfrumodergudinnan i hans dikt som en vision i saknadens tecken. Olsson anknyter här intressant till Ekelöfs upptagenhet av jungfrufödelsen, parthenogenesen, som skymtar redan i ett kosmiskt sammanhang i »En natt vid horisonten» (c:a 1930) och återkommer i slutet av »Tag och skriv» tio år senare. Ekelöf har i ett bittert utbrott i samband med moderns död förnekat all gemenskap med den biologiska modern: »Genom hennes andliga kön har jag inte gått ut. Också en obefläckad avlelse. Trots allt.» (Olsson, s. 27.) Jungfrun är i hans dikt en sublimering av modersbehovet men samtidigt »ursprung, inte till en men till alla genom jungfrufödelsen.» (*En självbiografi*, s. 27.) Även trotsat och approttet, driften till introspektion och protest kan ledas tillbaka till tidig ungdom via de ofta citerade, framåtsyftande breven från skoltiden och englandsresan, liksom av absurt poetiskt material från gymnasieåren.

Andra kapitlet, »Den poetiska drömmen» har delvis inspirerats av Gaston Bachelard: *La poétique de la rêverie* (1960, 1974). Drömmens förmåga att sammansmälta minne och inbillningskraft framhävs, dess egenskap av på en gång »aktiv dagdröm», »ett instrument för begäret» och »verklighetsflykt» som kompensation av en saknad. Detta leder hos Ekelöf till en pendelrörelse mellan regression och progression – d. v. s. flyktdrömmen och författardrömmen, »den jagutplånades 'Tag och skriv'» heter det träffande, (s. 41).

»Avspändheten – den bokstavliga tankspriddheten» ser Olsson som en förutsättning för det poetiska drömmeriet. Mera intellektuellt gäller, att mystik, »nihilism» och poesi förenas hos den unge Ekelöf, (s. 50).

Från en analys av *Sorgen och stjärnan* (1936) med dess reminiscenser av en romantisk, orientalistisk mystik går Olsson via en tillbakablick på den estetisk-filosofiska spekulativen i Cahier I över till »kosmisk sömngångare» i *sent på jorden* 1932, där han likaledes finner spår av en sådan mystik, Ibn al-'Arabí. Det dominerande surrealistiska inslaget förefaller dock obestridligt vid jämförelse med samtida brev. Drömmarna förbinder jaget med barndomens värld och blindheten spelar, som Olsson skriver, redan en roll för Ekelöfs »via negativa».

Den metafysiska och existentiella sviten »En natt vid horisonten» (c:a 1930, reviderad och utökad 1962) tar Olsson som startpunkt för sin undersökning av »Askensens språk». Den nya språkhållningen, brytningen med den romantiskt mystiska, vill han betrakta som »en radikalisering av drömmens världsfrånvända intention». I Horisontsviten dras vi ut i den döds- och isvärld som skildrar den namnlöse på väg ut i kosmos och vandrande på intellektets arktiska vidder, det sista en fiktion som Andréefyndens 1930 tycks ha bidragit till. (Jfr Landgren, *Samlaren* 1976, s. 172 f.)

Språktekniken i denna kosmiska idévärld, »ce songe polaire» (Mallarmé i *Igitur*) beskriver Olsson som baserad på olika typer av abstraktion och reduktion, Ekelöfs experimenterande ses bl.a. som en form av metapoetiskt kommenterande av det sökta handlingsförlöppet. Hos den senare Ekelöf ser han dualismens överskridande som en särskild typ av abstraktion.

Det är omöjligt att här gå in på de intrikata problem som inställer sig, inte bara av kronologisk och tolkningsmässig art, i detta minst sagt svårbemästrade material. Espmark, Landgren och Olsson har alla fäst sig vid de uppenbara stilimpulser som Ekelöf mottagit från Mallarmé. Dennes efterföljare, Pierre Reverdy, även han nämnd och översatt av Ekelöf, visar sig likaså väsentlig i detta sammanhang. De delar f.ö. i påfallande grad uppfattningen om brist och saknad som poesins grundval. Ifråga om den senare Ekelöfs »hårda skrapning av verkligheten», för att tala med Espmark, tycks Olsson instämma med denne vad gäller Mallarmés otvetydiga förekomst i »Absentia animi», även om han där också ser en parallell med Rumis mystik, dennes enligt R. Nicholson »negative way» (Olsson, s. 94).

»Denna arktiska exil [»En natt vid horisonten»] är den sista och mest extrema fasen av Ekelöfs *via negativa*», skriver Olsson (s. 73). Det är väl inte den sista men den första, aldrig återvändande fasen? De senare förgreningarna av en intellektualiserad, förtunnad och abstrakt poesi har avklätt den iskalla och kosmiska atmosfären. I »Ab-

sentia animi», »Gymnosofisten», »Jag skriver till dig från ett avlägset land» och »Den dubbla bokföringen» förs vi in i ett annat klimat, återigen den orientaliska mystiken, för att slutligen i »Djävulspredikan» (*Vägvisare till underjorden*) räddas ur »Det Abstrakta som Himmel» av Panny-chis Nostra, Panayía av Natten, »stjärnan bortom solen och månen».

I det mycket tilltalande och engagerande kapitlet »Intimitet» lämnar Olsson den existentiella isvärlden i kosmos för Ekelöfs drömda närkontakt. Prosaskissen »Verklighetsflykt» (*Promenader*, 1941) får illustrera »en kontinuerlig dialektik mellan onåbarhet och extrem närhet», densamma kan man tillägga, som utgör själva relationen mellan jaget och Jungfrun i *Diwán över fursten av Emgión*. Han noterar å ena sidan Ekelöfs dragning till en personlig vrå, ett 1700-talshus, en kåta, en båt, eller mera symboliskt en snäcka, grav, grotta, livmoder, å den andra till en gränsöverskridande »fjärrlängtans» sammansmältning med en intimitet av mystiskt slag. En rad initierade tolkningar registrerar hans iakttagelser. Särskilt vill jag framhäva analysen av »Eufori» (*Färjesång*), som känsligt fångar stegringen från avspänd konkretion till en nästan extatisk intensitet.

Kapitlet »Blicken: blindhet och vision» varierar ett sannerligen uppmärksammat tema. Olsson ansluter sig här i huvudsak till uppfattningen (tidigast Landgren), att Ekelöf med blindheten och bländningen avsåg en introvert syn som förutsättning för visionen. Redan som mycket ung (1927) hade han skrivit: »Det största är att inte se, att kasta av sig sinnevärldens slöja, att leva helt i det inre.» I detta som i andra omskrivna fall följer Olsson temat systematiskt och med distinktioner. Tack vare sin ovanliga receptivitet lyckas han sammansmälta känt och okänt, teoretiska idéer och centrala egna observationer i ett stort genomtänkt mönster. Ett viktigt påpekande är paradoxen, att i den sena diktningen det blinda ögats inre syn i Lucifers fall ersätts av det seende ögats aktivt verksamma blick, särskilt kännbart i *Vägvisares* kulmen, blickarnas möte mellan Lucifer och novisen.

Några tolkningar förefaller likväl diskutabla. Vad beträffar sviten »Havstema» i *Non serviam* är det bara första strofen i »Bal des petits lits blancs» som har en bakgrund i faderns död. Temat »death by water», »barnflickan som dränkt sig» och återupplivats, en havets Jairi dotter, var enligt vad Ekelöf bekräftat i ett brev 20.2.1967 i minnet »intimt» förknippat med hans barnjungfru Ester, drunknad under första världskriget. Därtill hade han intrasserat sig för vad Tora Dahl berättat om en »pho-tism» vid ett liknande tillfälle som i dikten. Inte heller »de milda inåtskådande» sepiorna torde vara »gåtfullt förbundna» med faderns död, däremot med barndomen, och som svitens fortsättning visar, med det sinnlighets-tema som är förbundet med erotiken.

Olssons ingående analys av »Den dubbla bokföringen» i *En natt i Otočac* tyder på insikten att Ekelöfs negation inte är nihilism i vedertagen mening. Denna dikt innebär ett tillbedjande av Intet, som om det vore något, det är vad jag förstår inte ett fullständigt förnekande av *allt*, endast av det *synliga*. Hur skulle det också kunna vara det av någon som skriver: »Jag är djupt, starkt bunden vid mänsklighetens, det mänskligas grundvärden.» (*En självbiografi*, s. 231, 8 nov. 1966.)

»Det som fattas dig måste ju finnas» är i dikten en

upprepning av tidiga anteckningar och kan inte tolkas som ett rationellt förnekande. Ekelöfs begär är enligt Olsson begäret efter det osynliga, efter den frånvarande Jungfrun. »Hon som måste bli ett negativum», sammanfattar han. Tvärtom, hon blir ett positivum till den saknade biten i tillvaron, »das zu ergänzende», skriver Ekelöf i en sen anteckning. (Jfr *En självbiografi*, s. 74.) Inte en negation men en vision. »Det som fattas», tomrummet, fylls ut av visionen. Det negativa och det positiva antingen upphäver varandra såsom i denna dikt sågs om vision och motvision, eller de blir »ett och detsamma». Vision och revolt är de båda polerna i *Vägvisare* och i lampdikten »Han sade: – Byta död eller liv med sin ängel» blir de ett och detsamma.

Kapitlet »De profundis» har ett motto från Paul Reverdy: »Il faut passer un espace infernal» och ett från Ekelöf: »Finns det något som råder bot eller ger tillf. tröst måste det vara en satanisk ödmjukhet – borta från detta som 'vi ser'. En vision?»

Båda mottona är väl valda för att täcka Ekelöfs livskänsla. Hans egna ord tål att begrundas, de belyser kombinationen av trots- och upprorsdraget med ödmjukheten i jungfrutemat – Lucifer och Venus, »vision och motvision», samma stjärna.

Bokens mest originella resultat torde ha nåtts i denna undersökning av grotesken som helvetets och protestens språk, satanismen och syndabocksidén. M. Bachtins epokgörande verk *Rabelais and his world*, 1968, har gett Olsson goda uppslag med utredningen av groteskens ursprung i den rituella karnevalskulturen under medeltiden. Denna motströmning mot den av stat och kyrka etablerade ordningen med grovt primitiva och rent monstruösa upptåg har Olsson funnit motsvarigheter till i Ekelöfs mest outrerade *Strountes*diktning, t.ex. »Ekon från barnbyn i helvete» 1–5 (*Opus incertum*). Särskilt de kyrkliga intertexterna blir den måltavla mot vilken helvetesangreppen avlossas.

Visserligen understryks att Ekelöf t.ex. när det gäller den saturnalska offerriten, »the ritual dismemberment», inte tar kollektivets parti gentemot syndabocken och inte tror på något martyrium hos offeret, Olsson tar dock inte för Ekelöfs del bestämt avstånd från frälsningstanken och nåden som följd av offerets ställföreträdande lidande. Om syndabocken i antiken hade Ekelöf läst hos Petronius (jfr Pär Hellström, *Samlaren* 1974), där också dubbelbetydelsen av ordet »sacer» (förbannad och helig) diskuteras. Denna dubbelbetydelse har Ekelöf överfört på bläckfiskengorgonen i *En Mölna-elegi*.

Olsson anknuter till detta med ett par exempel på syndabocksidén, offeret och frälsningen men hans argumentation är här inte övertygande. I dikten »Pallidula, nudula» (*En natt i Otočac*) läser han in ett frälsande offerbål, en konstruktion såvitt jag förstår. Hadrianus' lilla strop, rik-tad till själen har Ekelöf parafraaserat som ett rop post mortem till den flyktande, kvinnliga själen, ett försök till återförening, från den övergivna kroppen vid väggkanten. En förklaring till detta kan man med all sannolikhet finna i Lamms bok *Den andliga världen* (1915) som Ekelöf var förtrogen med. Swedenborgs nyplatoniska åskådning kom honom enligt Lamm att betrakta kroppen som endast ett hölje för själen och denna som kroppens mest »subtila» substans. Uttrycket om själen återfinns i *En Mölna elegi*, där jaget också ber att bli bränd och kastad i havet, »Då är

jag drunknad också i luften», och slutligen konstaterar: »Och det subtila skall flyga som sporer / att tända nytt liv». (Påpekandet om Swedenborg i E. G. Thygesen: *Gunnar Ekelöfs Open-Form Poem A Mölna Elegy*, 1985, s. 130 ff., 224.)

Slutet på strofen i *Mölna* citerar Mme de Sévigné's ord om en presumerad giftmörderskas avrättning: »La Brinvilliers est en l'air / de sorte que nous la respirerons». Om henne hade Ekelöf också en dikt i Otočac och hennes bränning på bål vill Olsson likaledes se som ett offerbål. Det är riktigt, att dikten pendlar mellan motsatser, massornas hat som förbyts i kult och tillbedjan, men hur är det med »förtappelsens helvete som övergår i nådens himmel»? (s. 207). I dikten om henne står: »Man såg en avrund öppna sig / i djupen. Öppnar sig nu himlen / är nåden inte mindre fruktansvärd än domen / och alla värden tomma in extremis.» Ekelöf ansåg säkert på allvar, att »det är ur helveten som skördar spirar», men hans fascination inför denna händelse utesluter inte samma avståndstagande från frälsning och nåd som i »Tag och skriv» och i sista dikten i *Vägvisare*. I varje fall i de tryckta dokumenten av hans hand om Mme de Brinvilliers finns inget som röjer annat än att Ekelöf reagerar med det engagerade vittnets fasa och förundran över den mänskliga ondskan och oförnuftet.

Han redogör för den sene Baudelaire's anteckning om en »mystisk» frälsningsföreställning som skulle ligga under dödsstraffet och för Margaret Buber Neumanns beskrivning av de ryska kvinnliga fångarnas stolthet över sitt öde och deras förakt för de västerländska intellektuella reaktion mot det »rättsvidriga och meningslösa». Detta gäller fångarna, inte honom själv. Han »klagar» inte, summerar bara, att legenden om syndabocken fortlever. (*O.o.B.* årg. 69, 1960). Med denne identifierade han sig, inte med frälsningstanken. Av vikt är dock att han skrivit till Bodelns författare om saken.

I avslutningen, »Mystikens språk: Transcendens och tilltal», når Olsson, trots det av forskningen flitigt debatterade mystiktemat, en ny höjdpunkt och bryter nya vägar, inte minst genom sin analys av »apostrofen» i Ekelöfs dikt. Förut har han velat klarlägga drömmen som en dröm bort från realiteten, nu vill han visa drömmen om någonting, reduktionen till någonting. Detta sker i ett nätverk av tematiska analyser: gränsen, vägen, visionen och metamorfosen.

Jag inskränker mig till att beröra partiet om »Tag och skriv» och överskridandet av dualismen. Han har där två viktiga, nya observationer. Den ena är en tydlig parallell i Tarjumán al-Ashwáqs ode V – detta sagt med reservationen att den dubbla negationen (varken det ena eller det andra) även finns i annan av Ekelöf bejakad mystik. al-'Arabís fortlöpande inflytande, med ett kort uppehåll på 30-talet, blir alltmer uppenbar.

En andra betydande intertext har Olsson funnit i Edith Södergrans dikt »Vanvettets virvel» (*Septemberlyran*), också detta en iakttagelse som bekräftar Ekelöfs konstanter. Hans formulering av identitetslösheten har sin motsvarighet hos den beundrade Södergran. Hon skriver: »Akta dig – här gäller icke mera / du – / liv och död äro ett för kraftens / frenetiska fröjd / », en föreställning före freudianismen om jaget som valplats för krafter. Hos Ekelöf transformeras den till »Du säger 'jag' och 'det gäller mig'» och »I verklighet är du ingen». Olsson har

också med rätta jämfört slutraden i ovanstående södergranska dikt: »Starkare händer fatta i flykten / din åra» med slutraden i *Diwāns* havsdikt, direkt riktad till Jungfrun: »Du skall vara min åra».

Han poängterar den direkta apostroferingen av Jungfrun i »Tag och skriv» med det inre tilltal, som senare blir så dominerande hos Ekelöf. Med Olssons tolkning av dikten slut blir jag och du samma vara. »När duet skapas [Jungfruns framträdande] kan jag och du försvinna genom porten.» Det bör endast tilläggas, att apostroferingen inte härmed »etableras» i Ekelöfs diktning. Den finns redan i andra dikten i »Skärvor av en diktsamling» (1927): »O du, som släcker mitt hjärtas lågor» och i den fjärde: »O du! du! du!»

På några punkter har jag inte identifierat mig med Anders Olssons tolkningar, men detta får inte undanskymma helhetsbedömningen av det stora arbetet som ett remarkabelt uttryck för goda forskar- och kritikeregenskaper.

Brita Wigfors

Eric G. Thygesen: *Gunnar Ekelöfs Open-Form Poem A Mölna Elegy. Problems of Genesis, Structure and Influence*. Acta Universitatis Upsaliensis. Historia litterarum 15. Almqvist & Wiksell International, 1985.

Gunnar Ekelöfs internationalisering fortskrider. Till de översättningar och studier på främst franska och engelska som förelegat sluter sig en ny avhandling, Erik G. Thygesens *Gunnar Ekelöfs Open-Form Poem A Mölna Elegy*. Denna tillkom för några år sedan vid University of British Columbia och arbetet är därefter i reviderad form tryckt i den upsaliensiska skriftserien.

Författaren, en amerikan av danskt ursprung, har tillbragt ett forskningsår vid litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala. Han har där kunnat tillgodogöra sig ovanligt sakkunnig handledning som satt många spår i boken. Thygesen behärskar mycket väl den svenska litteraturen och forskningen kring ämnet. Till de självklara hjälpmedel han haft till sitt förfogande hör Leif Sjöbergs och Muriel Rukeysers översättning liksom Sjöbergs *A Reader's Guide to Gunnar Ekelöfs A Mölna Elegy*, 1973. Han står dock anmärkningsvärt fri till båda.

Bokens något egendomliga disposition i en genetisk, strukturundersökande del och en komparativ uppges bero på reglerna för dissertationer i Kanada. Denna uppdelning förefaller ha förorsakat onödiga upprepningar och sprängda sammanhang.

Alltsedan *En Mölna-elegi* efter 20 års väntan utkom 1960 har värderingen av dikten varierat. Den kritik som trots stor uppskattning också gett sig till känna har bl.a. rört bristande enhetlighet och inre sammanhang. En motsatt uppfattning deklarerade energiskt Kjell Espmark, som i sin klarsynta anmälan (BLM 29, 1960) hävdade att en »så genomförd kompositionsform som i *En Mölna elegi* har han [E.] inte tidigare syftat till.» Detta bekräftas i hög grad av det nära 500-sidiga manuskriptmaterialet, men förhållandet mellan intentionen och det slutliga resultatet är givetvis öppet för diskussion.

I enlighet med Ekelöfs flerfaldiga utsagor och Bengt